

Λεωνίδας Μαρούδας, Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμέλεια)

Που βαδίζει η Ρωσία;

*Οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις της μετάβασης,
εκδ. Εξάντας, 1999, σελ. 360.*

Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση και αστάθεια του πολιτικού συστήματος έχουν διαψεύσει τις αρχικές υποθέσεις για τη δυνατότητα εγκαθίδρυσης στη Ρωσία μιας ανταγωνιστικής αγοράς νεοκλασικού τύπου, άρα και για μια σύνομη μεταβατική περίοδο. Όλοι αναρωτιούνται *Που βαδίζει η Ρωσία* και ποιες θα είναι οι συνέπειες για το διεθνές οικονομικό και πολιτικό σύστημα, εάν η Ρωσική Ομοσπονδία καταρρεύσει.

Τα άρθρα του παρόντος συλλογικού τόμου, που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Εξάντας, υπό την αιγίδα του Ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, καλύπτουν και αναλύουν διεξοδικά τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές της μεταβατικής διαδικασίας που συντελείται στη Ρωσία. Στον τόμο περιλαμβάνονται έντεκα άρθρα Ελλήνων και Γάλλων πανεπιστημιακών και ερευνητών, που χω-

ρίζονται στις ακόλουθες θεματικές ενότητες: 1) πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική (Χαρ. Τσαρδανίδης, Κων. Λαμπρόπουλος), 2) μεταβατική διαδικασία και δομικοί μετασχηματισμοί στη ρωσική οικονομία (Γιάννης Μηλιός, Αννίκα Χαραλαμπίδου, Αναστάσιος και Ροσέτος Φακιολάς), 3) αναδιανομή των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και ο διφορούμενος χαρακτήρας της ιδιωτικοποίησης (Wladimir Andreff και Xavier Richet), 4) οργανωσιακές αλλαγές, διεπιχειρησιακές σχέσεις και διαχείριση ανθρώπινων πόρων στις ρωσικές επιχειρήσεις (Γιώργος Ριζόπουλος Λεωνίδας Μαρούδας) και 5) η επίδραση των θεσμικών αλλαγών στην ενεργειακή πολιτική και στην προσαρμογή του περιβάλλοντος (Μηνάς Αναλυτής, Θεοφάνης Μαυριδάκης).

...

James Brown (επιμέλεια)

Entering the New Millennium: Dilemmas in Arms Control,
National Laboratories, Albuquerque,
New Mexico, U.S.A., 1999, σελ. 513.

Η πρόσφατη έκδοση που επιμελείται ο ελληνικής καταγωγής καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης James Brown, εμπεριέχει τα πρακτικά του συνεδρίου για τον έλεγχο των εξοπλισμών που έλαβε χώρα τον Απρίλιο του 1999 στην πολιτεία του Νέου Μεξικό των ΗΠΑ, και το οποίο είχε σαν κύριο θέμα του τα διλήμματα της διαδικασίας στον έλεγχο των εξοπλισμών στην χαραυγή της τρίτης χιλιετίας.

Το έργο αυτό είναι ογκώδες με 513 σελίδες, ένα πίνακα και τρία διαγράμματα. Αρχίζει με μια μεγάλη λίστα συντμήσεων, η οποία αφορά κυρίως διεθνείς συμφωνίες, υπηρεσίες ελέγχου των εξοπλισμών, πολιτικά κόμματα και άλλα συναφή. Ακολουθούν περιληπτικά βιογραφικά, των συμμετασχόντων επιστημόνων οι οποίοι παρουσίασαν τις αναλύσεις τους. Πρόκειται για κορυφαίους διδάκτορες και ειδικούς στα θέματα του ελέγχου των εξοπλισμών από τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Βρετανία, τη Γαλλία, την Ρωσική ή Ομοσπονδία, το Ισραήλ, το Πακιστάν, την Ινδία, την Ιαπωνία, αλλά και ειδικούς από τον ΟΗΕ.

Μετά την εκτενή εισαγωγή η έκδοση προχωράει στο κύριο μέρος της το οποίο χωρίζεται σε πέντε θεματικά μέρη περιστρεφόμενα γύρω από το την προβληματική των εξοπλισμών.

Το πρώτο μέρος εστιάζεται στο θέμα του ελέγχου εξοπλισμών σε

συσχετισμό με το ρόλο της ηγεσίας. Κατατίθενται οι σκέψεις και αναλύσεις των: Brad Roberts (ΗΠΑ - Institute for Defense Analyses), John D. Holum (ΗΠΑ - Σύμβουλος του State Department), Therese Delpech (ΗΠΑ - Πρέσβυς, πρώην ΟΗΕ, Επιστημονικός Σύμβουλος στο Monterey Institute of International Studies).

Ο Roberts επισημαίνει τα εμπόδια και τις δυσκολίες στον έλεγχο των εξοπλισμών στο γενικότερο πλαίσιο της διαμόρφωσης της νέας παγκόσμιας κατάστασης, αλλά και με προοπτική την παραπέρα ισχυροποίηση των οπλιστάσιών της Κίνας, της Ινδίας, του Πακιστάν αλλά και την ανεξέλεγκτη πορεία μικρότερων πυρηνικών δυνάμεων όπως το Ιράκ και η Βόρεια Κορέα.

Ο Holum στο άρθρο του το οποίο είναι συνοδευτικό του προηγούμενου εστιάζει την ανάλυσή του στον όρο «μεταβατικότητα» σαν τον πιο κατάλληλο να χαρακτηρίζει το παρόν και το μέλλον στον έλεγχο των εξοπλισμών. Αναγνωρίζοντας τα διλήμματα και τις δυσκολίες για το μέλλον ο Holum κλείνει με μια νότα αισιοδοξίας για τον έλεγχο των εξοπλισμών στη νέα χιλιετία.

Η Delpech επισημαίνει την έλλειψη πρόθυμων ηγεσιών ειδικότερα στις μεγάλες πυρηνικές δυνάμεις που εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και όχι μόνο δεν παίζουν

σωστά τον ρόλο τους σε μια προοπτική ελέγχου.

Τέλος, ο Ogunbanwo επισημαίνει επίσης τον ρόλο της ηγεσίας στα θέματα ελέγχου των εξοπλισμών και δίνει έμφαση στην προσπάθεια των χωρών της Αφρικής για περιφερειακή συνεννόηση και ασφάλεια. Πιστεύει μάλιστα ότι το παράδειγμα της Αφρικής μπορεί να γίνει πρότυπο για άλλες χώρες.

Το δεύτερο μέρος εξετάζει το ζήτημα της επισημοποίησης του περιορισμού των εξοπλισμών με περιπτώσιολογική μελέτη τη Νότια Ασία. Μετέχουν οι: Amit Gurta, (ΗΠΑ – Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης του Stonehill College με σπουδές και καταγωγή από την Ινδία), Ahmad Kamal (Πακιστάν – Συνταξιούχος διπλωμάτης καριέρας με μακρά θητεία στον ΟΗΕ), Dilip Lahiri (Ινδία – Σύμβουλος του Ινδικού Υπουργείου Εξωτερικών με απόσπαση στον ΟΗΕ) και ο Gerald Steinberg (Ισραήλ – καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Bar-Ilan University και διευθυντής του Κέντρου Σύγκρουσης - Επίλυσης και Διπλωματίας).

Ο Gurta αναλύει σε βάθος τους πολιτικούς, οικονομικούς, και γεωστρατηγικούς-στρατιωτικούς λόγους για τους οποίους η Ινδία και το Πακιστάν πρέπει να ελέγξουν μέχρι περιορισμού την πυρηνική τους αντιπαλότητα.

Ο Kamal αναλύει τις διάφορες πτυχές του Πακιστάν ως πυρηνικής δύναμης, ένα γεγονός το οποίο οφείλεται τόσο στην αποτυχία των ΗΠΑ να περιορίσουν τη διάδοση των πυρηνικών όσο και

στην ανάγκη, σύμφωνα πάντα με τον Kamal να υπάρξει ισορροπία και ειρήνη στην περιοχή αυτή της Ασίας.

Ο Lahiri πιστεύει ότι όσο και αν γίνονται προσπάθειες για τον έλεγχο των εξοπλισμών ο κίνδυνος παραμένει όσο υπάρχουν όπλα μαζικής καταστροφής ειδικότερα μάλιστα στην περιοχή της Νότιας Ασίας.

Ο Steinberg εξετάζει τα εμπόδια για τη δημιουργία μιας αποπυρηνικοποιημένης ζώνης στη Μέση Ανατολή με προέκταση στη Νότια Ασία (Ινδία-Πακιστάν), και τα συνδέει με τα χρονίζοντα προβλήματα ανάμεσα στις χώρες της περιοχής που όσο δεν λύνονται ανάμεσα στις χώρες της περιοχής που όσο δεν λύνονται δεν μπορεί να γίνει και η αποπυρηνικοποιημένη ζώνη.

Το τρίτο μέρος εξετάζει και αναλύει τις προοπτικές του ελέγχου των εξοπλισμών πέρα από τη γνωστή συμφωνία START II. Συνεισφέρουν τις παρουσιάσεις τους: οι: Bruno Tertraits (Γαλλία – Ειδικός Σύμβουλος του Γαλλικού Υπουργείου Άμυνας), George William Hopkinson (Βρετανία – Ειδικός Σύμβουλος του Βρετανικού Υπουργείου Άμυνας και πρώην υφυπουργός Εσωτερικών), Sergey M. Rogon (Ρώσικη Ομοσπονδία – Διευθυντής του γνωστού Ινστιτούτου ΗΠΑ-Καναδά, πολυγραφότατος με ειδίκευση στην Σοβιετική-Ρωσική εξωτερική πολιτική) και ο Jesse James (ΗΠΑ – Γενικός Διευθυντής του Committee on Nuclear Policy, Πρεσβύτερος Αναπληρωτής στο Henry L. Stimson

Centre, εμπειρία στο State Department και αρθρογράφος της Dallas Morning News).

Ο Tertraits αναλύει τις πυρηνικές στρατηγικές της Βρετανίας και της Γαλλίας και τις συνέπειες ύπαρξης των χωρών αυτών σαν πυρηνικές δυνάμεις.

Ο Horkinson αρκετά αισιόδοξος μας λέει ότι η Βρετανία και η Γαλλία θα βρουν το δρόμο του ελέγχου των πυρηνικών τους και ίσως-ίσως η Βρετανία παύσει να είναι πυρηνική δύναμη σε δεκαπέντε χρόνια.

Ο Rogon ανησυχεί βαθύτατα για τα σχέδια των ΗΠΑ για την ανάπτυξη αντιβαλλιστικού συστήματος τύπου «πόλεμος των άστρων», τα οποία ορίζει σαν άκρως αποσταθεροποιητικά της υπόθεσης ελέγχου των εξοπλισμών.

Τέλος, ο James ορίζει τον πυρηνικό κίνδυνο σαν προερχόμενο σχεδόν εξ ολοκλήρου από την Ρωσική Ομοσπονδία σε σχέση με τη διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τη χαλάρωση στο ελέγχους. Πιστεύει όμως ότι οι Αμερικό-Ρωσικές σχέσεις μπορούν να πρέπει να αλλάξουν στην κατεύθυνση του ελέγχου των πυρηνικών.

Μια κριτική ανάλυση και παρουσίαση μας προσφέρεται στο τέταρτο μέρος της έκδοσης, για τις συνθήκες περιορισμού και ελέγχου των χημικών και βιολογικών όπλων. Καταθέτουν τα φώτα τους οι: Marie Isabelle Chevrier (ΗΠΑ – Καθηγήτρια Πολιτικής Οικονομίας στο University of Texas at Dallas με σπουδές και εμπειρία στο Harvard), Gennadi A. Lutai (Ρω-

σική Ομοσπονδία – Γενικός Διευθυντής του τμήματος Πολυμερούς Αφοπλισμού του Ρωσικού Υπουργείου Εξωτερικών) και Sergei N. Kisselev (Ρωσική Ομοσπονδία – πρώην σύμβουλος στο Σοβιετικό-Ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών και τώρα βοηθός του διευθυντή του Οργανισμού Ελέγχου Απαγόρευσης των Χημικών Όπλων).

Η Chevrier αναλύει σε βάθος την ανάγκη για έλεγχο των βιολογικών όπλων σε σχέση πάντα με τη Συνθήκη Βιολογικών Όπλων (BWC), και θέλει τις ΗΠΑ πιο δραστήριες και πιο πρόθυμες στη διαδικασία ελέγχου τους.

Η Lutai επισημαίνει την προθυμία της Ρωσικής Ομοσπονδίας τόσο να εφαρμόσει τη Συνθήκη Βιολογικών Όπλων όσο και τη Συνθήκη Χημικών Όπλων (CWC), αλλά επισημαίνει ότι το πρόβλημα για τη Μόσχα είναι οικονομικό και ότι απαιτείται οικονομική ενίσχυση μιας τέτοιας προσπάθειας από τη διεθνή κοινότητα.

Το τέταρτο μέρος κλείνει ο Kisselev με τη διεισδυτική του ανάλυση σχετικά με εφαρμογή του ελέγχου και της απαγόρευση των χημικών όπλων.

Το πέμπτο μέρος προβαίνει σε μια ανασκόπηση της προσπάθειας μη επέκτασης των όπλων μαζικής καταστροφής με προοπτική το 2000 και την τρίτη χιλιετία. Μετέχουν οι: Michael O. Wheeler (ΗΠΑ – Ανώτατη Ερευνητική Επιτροπή του γνωστού κέντρου SAIC με εμπειρία στην Πολεμική Αεροπορία, το State Department και την Υπηρεσία Ελέγχου της Πυρηνικής Ενέργειας), Hannelore Hoppe (ΟΗΕ

- Στη Γενική Γραμματεία από το 1984 και Έιδική Σύμβουλος Αφοπλισμού), Tariq Rauf (Καναδάς - Διευθυντής προγραμμάτων αφοπλισμού του Monterey Institute of International Studies και εμπειρία σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα του Καναδά και του Πακιστάν), Rebecca Johnson (Βρετανία - Γενική Διευθύντρια του Acronym Institute και Προϊστάμενη του Disarmament Diplomacy), Kaluba Chitumbo (ΗΠΑ - Διευθυντής του Division of Information Technology Safeguards Department International Atomic Energy Agency, με παλαιότερες συνεργασίες στη Νότια Αφρική και στη Σουηδία), Malcolm Nicholas (ΗΠΑ - Αναλυτής στο International Atomic Energy Agency, με παλαιότερη συνεργασία στην κυβέρνηση της Αυστραλίας) και Masabumi Sato (Ιαπωνία - Διευθυντής του τμήματος Διεθνών Σχέσεων και Νομικών Σχέσεων της Comprehensive Test Ban Treaty, Διπλωμάτης καριέρας του Ιαπωνικού Υπουργείου Εξωτερικών).

Ο Wheeler αφού αναλύσει τα θετικά και τα αρνητικά των συμφωνιών για τον έλεγχο των πυρηνικών δίνει μια αισιόδοξη πρόβλεψη για τα αποτελέσματα του συνεδρίου για τον έλεγχο των πυρηνικών μέσα στο 2000, αλλά καταλήγει με τη διαπίστωση ότι κάθε έλεγχος των πυρηνικών όπλων είναι σε τελευταία ανάλυση έλεγχος και διακανονισμός του ίδιου του πολέμου.

Η Horpe στη δική της παρουσίαση που ακολουθεί παρουσιάζει αναλυτικά τις διαδικαστικές και διοικητικές πτυχές του συνεδρίου

για την αναθεώρηση του πυρηνικού ελέγχου (N.T.P.), το οποίο λαβαίνει χώρα φέτος στη Νέα Υόρκη.

Ο Rauf προχωράει ένα βήμα πιο πέρα από την Horpe παρέχοντας μια ανάλυση για το πως πρέπει να γίνει η συνεδριακή αναθεώρηση του N.T.P. στο επερχόμενο συνέδριο, ώστε να είναι πιο αποτελεσματική και πιο χρήσιμη.

Η Johnson εμφανίζεται πιο κριτική στην προσέγγισή της καθώς εξετάζει το προσυνέδριο ελέγχου των πυρηνικών του 1999 αλλά και όπως αναλύει τις προοπτικές του συνεδρίου του 2000. Την απασχολεί τόσο η διαμάχη Ινδίας-Πακιστάν όσο και ο πόλεμος της Σερβίας, γεγονότα που πιστεύει ότι δυσχεραίνουν την πρόοδο στο διεθνή έλεγχο των εξοπλισμών.

Οι Chitumbo και Nicholas στο κοινό τους άρθρο δίνουν έμφαση στην ικανότητα των διεθνών οργανισμών ελέγχου των πυρηνικών όπλων να μπορούν να επικυρώσουν την ύπαρξη ή μη προγράμματος πυρηνικών όπλων. Πιστεύουν δε ότι το παράδειγμα ανακάλυψης του πυρηνικού προγράμματος του Ιράκ από τη διεθνή κοινότητα είναι ενδεικτικό.

Το πέμπτο μέρος αλλά και όλο το έργο ολοκληρώνεται με το άρθρο του Sato το οποίο αναλύει τις διαφορές πτυχές της Γενικής Συνθήκης Περιορισμού των Πυρηνικών Δοκιμών (C.T.P.T.), την οποία θεωρεί μάλιστα ότι τριάντα έξι χώρες την έχουν ήδη υπογράψει.

Όλες οι επιστημονικές εργασίες που παρουσιάζονται εδώ εί-

ναι επηρεασμένες από τη θεώρηση του κάθε συγγραφέα με βάση την καταγωγή, πράγμα φυσικό. Ο επηρεασμός όμως ξεπερνιέται από την αγωνία που διακατέχει όλους για το μέλλον των εξοπλισμών και την ανάγκη του ελέγχου με προοπτική τον περιορισμό τους.

Η άλλη διάσταση των σκέψεων που κατατέθηκαν στο έργο που εξετάζουμε είναι η επιρροή του ΟΗΕ σε κάποιους από τους γράφοντες, μια διάσταση που τους επιτρέπει να δούνε σφαιρικά και όχι στα στενά εθνικά πλαίσια την ανάγκη του ελέγχου των εξοπλισμών.

Διάχυτη είναι βέβαια η αγωνία όλων των συμμετασχόντων, στο εν λόγω συνέδριο, για το μέλλον του ελέγχου των εξοπλισμών όταν μάλιστα πρόκειται για τα φρικτά πυ-

ρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα, που χωρίς να ακυρώνουν την καταστροφικότητα των συμβατικών, υπόσχονται τη μεγιστοποίηση μιας εν δυνάμει ανθρώπινης κόλασης.

Πέρα και πάνω λοιπόν από τις αποστειρωμένες προσεγγίσεις των αναλυτών για τη διαδικασία ελέγχου των εξοπλισμών, εντοπίζουμε αυτό το οποίο πραγματικά σηματοδοτούν όλοι τους και αυτό που επιθυμούν διακαώς οι λαοί της γης δηλαδή την ανάγκη για παγκόσμια ειρήνη, αποπλισμό από συμβατικά και μη-συμβατικά συστήματα, τη συναδέλφωση των χωρών και των ανθρώπων για την πιστοποίηση της έννοιας της ουσιαστικής προόδου στο νέο έτος 2000, στον νέο αιώνα τον εικοστό και στη νέα χιλιετία την τρίτη χιλιετία.

Δημήτρης Ψύλλας

